

ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීමේ ප්‍රායෝගික මග පෙන්වීම

හයවැනි පියවර

අධිකරණ අංශය සැලසුම් කිරීම

පරිවර්තනය

නීතිඥ එස්. ජී. පුංචිසේනා

විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රයේ ප්‍රකාශනයකි

අධිකරණ අංශය සැලසුම් කිරීම

ප්‍රථම මුද්‍රණය : පෙබරවාරි 2016

ISBN : 978-955-4746-74-9

පරිගණක සකැස්ම : වාකසා රූ ද.අ. 011-2708377

මුද්‍රණය : ග්ලෝබී ප්‍රින්ටින් වර්ක්ස් ද.අ. 011-2329739

ප්‍රකාශනය : විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය

Friedrich Naumann
STIFTUNG **FÜR DIE FREIHEIT**

මෙම ප්‍රකාශය විළිදක්වනු ලබන්නේ ෆෙඩ්රාලී නියුමාන්ස් ස්ටීෆ්ට්ටෝ (FNC) ආයතනය සමඟ හවුල්කාරිත්වයෙනි. පදනමෙහි වැඩකටයුතු කේන්ද්‍රගත වන්නේ නිදහස සහ වගකිවයුතු බව පිළිබඳ වූ හරයාත්මක ඇගයීම් මත ය. තම ව්‍යාපෘති ඔස්සේ ෆෙඩ්රාලී නියුමාන්ස් ස්ටීෆ්ට්ටෝ (FNC) ආයතනය විසින් සියලු ජනතාවන්ට නිදහසේ මානව ගරුත්වයෙන් යුතුව හා සාමයෙන් ජීවත් විය හැකි ලෝකයක් නිර්මාණය කිරීම සඳහා තම දායකත්වය ලබාදෙයි.

විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය යනු ස්වාධීන දේශපාලන පක්ෂවාදීත්වයෙන් තොර සංවිධානයක් වන අතර එය මූලික වශයෙන් රාජ්‍යකරණය සහ ගැටුම් නිරාකරණය හා සබඳව ගැටලු කෙරෙහි සිය අවධානය යොමු කරයි. 1996 දී විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය පිහිට වනු ලැබූයේ මහජන ප්‍රතිපත්තින් පිළිබඳව වූ කතිකාවත සඳහා සිවිල් සමාජයේ සජීවී දායකත්වය ඇත්වශ්‍ය වන බවට හා එය ශක්තිමත් කළ යුතුව පවතින බවට වන දැඩි විශ්වාසය පෙරදැරි කොට ගෙන ය. මහජන ප්‍රතිපත්තින් විවේචනාත්මක විමර්ශනයට භාජන කරන, විකල්පයන් හඳුනා ගන්නා හා ඒවා ව්‍යාප්ත කරන පර්යේෂණ හා බලපෑම් කිරීමේ වැඩසටහන් වෙනුවෙන් විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය කැපවී සිටී.

- ලිපිනය : 6/5, ලොයාර්ඩ්ස් පාර, කොළඹ 05.
- දුරකථන : 011 2370803 / 4
- ෆැක්ස් : 011 2370801 / 2
- වෙබ් අඩවිය : www.cpalanka.org
- ඊමේල් : info@cpalanka.org

පෙරවදන

ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම සම්බන්ධයෙන් ලොව පුරා පැවැත්වුණු පර්යේෂණයන්ගෙන් පසු ලියැවී ඇති පොත් පෙළකි.

“අධිකරණ අංශය සැලසුම් කිරීම” මෙහි එන කරුණු අපේ රටට ද බෙහෙවින් ප්‍රදායක විය හැකි හෙයින් මෙසේ පරිවර්තනය විය.

එස්. ජී. පුංචිහේවා

09.02.2016

කොටුව 1. අධිකරණය මූලික අදහස්

- අධිකරණය වූ කලී සාම්ප්‍රදායිකව නීතිය නිර්මාණය කිරීමට හෙවත් බල ගැන්මට වඩා එය අර්ථකථනය කරන ආණ්ඩුවේ අංශයයි. නවීන ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවන්හි මෙම ක්‍රියාකාරිත්වයට විවිධ බලතල ඇතුළත් විය හැකි ය. එහෙත් මූලික වශයෙන් අධිකරණය කරනුයේ පවතින නීති භාවිත කරමින් සහ ඉදිරිපත් කරුණු අනුව යම් ආරවුල් විසඳීම සහ යුක්තිය පසිඳීම ය.
- බොහෝ නවීන ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී රටවල අධිකරණ බලයේ මූලික ක්‍රියාවක් වන්නේ ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය කිරීම ය. එමගින් නීතිය සහ ආණ්ඩුවේ ක්‍රියා ව්‍යවස්ථාවෙන් දී ඇති සහතිකයන්ට ගැලපේදැයි විමසා බැලේ. එනම් ක්‍රියා කිරීමට ආණ්ඩුවට ඇති බලය, ආණ්ඩුවේ නිර්මිතය සහ බලතල වෙන් කිරීම ගැන සලකා බැලෙන අතර ව්‍යවස්ථානුකූලව නොකළ යුතු දේ, පුද්ගල නිදහස උල්ලංඝනය කිරීම් සොයා බැලෙනු ඇත. විමර්ශන බලතල ප්‍රමාණය සහ ආණ්ඩුවේ වෙනත් අංශවල මැදිහත්වීම විවිධ මට්ටමෙන් සිදු වේ.
- නවීන අධිකරණයන් විසින් ඊට අමතරව වෙනත් බලතල ගණනාවක් භාවිත කරනු ඇත. එනම්, ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශවල කටයුතු ගැන සෝදිසියෙන් සිටීම, අධීක්ෂණ ක්‍රම යෙදීම, ඒ අතර මැතිවරණ කටයුතු සහ දේශපාලන පක්ෂ මෙහෙයවීමේ කටයුතු ද ඇත.
- සාධාරණ ක්‍රියාකාරිත්වය ද, උසාවි ක්‍රමයේ අපක්ෂපාතිත්වය සහතික කෙරෙමින් නීතියේ ආධිපත්‍යය ආරක්ෂා කර ගැනීමට ඉතා වැදගත්

වන්නේ අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වයයි. ඒ සමගම ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවන් මගින් වගවීම සහ විවෘත භාවය වැඩි දියුණු කළ යුතු ය. සමහරවිට ඉහත සඳහන් සාරධර්ම තරගකාරී විය හැකි බැවින් ඒවා සමබරව පවත්වා ගැනීම සඳහා අධිකරණය සැලසුම් කළ යුතු ය. මෙම සැලසුම් කිරීමට පහත සඳහන් කරුණු ඇතුළත් විය හැකි ය. අධිකරණ ක්‍රියාවලිය සහ ප්‍රමිතිය වර්ධනය වීම, විවෘතව නඩු අසනු ලැබීමේ අයිතිවාසිකම්, අධිකරණ තොරතුරු ලබා ගැනීමේ පහසුකම, අධිකරණ බලය යෙදීමේ සීමාවන් තිබීම, පහසු අභියාචන ක්‍රමයක් පැවතීම සහ පත් කිරීමේ හා අස් කිරීමේ ක්‍රියා පටිපාටිය මගින් අනෙක් අංශ විසින් අධීක්ෂණ කාර්යයන්හි යෙදීම ආදියයි. මෙම සමබරතාව ලබා ගැනීම සඳහා කුමන ක්‍රියාමාර්ග වඩා සාර්ථක වේ දැයි මූලිකව සලකා බැලීම ව්‍යවස්ථාවේ කාර්යභාරය වේ.

- තනි ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා පැවැත්මක් තුළ නීති ක්‍රම කීපයක් භාවිත කිරීම, නෛතික බහුවිධභාවය දිරි ගන්වන්නකි. පවතින නෛතික සාරධර්ම සහ ක්‍රම ව්‍යවස්ථාවේ අන්තර්ගත කිරීමෙන් ආදිවාසීන්ට සහ සමහර ආගමික කොටස්වලට නෛතික ස්වාධිකාරිත්වයක් ලබාදිය හැකි ය. එසේ වුව ද එයින් අධිකරණ බලය යෙදීම පිළිබඳ ගැටලු මතු විය හැකි ය. සියලු නීති ක්‍රම සම්බන්ධයෙන් ව්‍යවස්ථානුකූල අයිතිවාසිකම් ඇති කිරීම නිසා නෛතික බහුවිධභාවය විශේෂ අභියෝගයන්ට ලක්විය හැකි ය.

2. අධිකරණ බලතල

උසාවිවල ප්‍රමුඛ කාර්යය වන්නේ, තමන් ඉදිරියට පැමිණෙන ආරවුල් සම්බන්ධයෙන් අපක්‍ෂපාතව නීතිය භාවිත කිරීම ය. එය සමීප ලෙස සම්බන්ධ වන්නේ ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවෙන් අධිකරණයට ලබා දී ඇති ස්ථාවරභාවය සහ වලංගුතාව කෙරෙහි ය. එහි දී ඉතා වැදගත් වන්නේ අපක්‍ෂපාතභාවයයි. එනම්, විනිසුරුවරුන් විසින් තමන් වෙත ඉදිරිපත්ව ඇති කරුණු කෙරෙහි අගතියකින් තොරව තම දේශපාලන මතාන්තර සහ පෞද්ගලික නැඹුරුවීම් නොතකා නීතිය සාධාරණ ලෙස භාවිත කිරීම ය. ඉදිරිපත්ව ඇති කරුණු ගැන අපක්‍ෂපාත වීමෙන් ඉහළම යුක්තිය ඉටුකළ හැකි අතර අධිකරණය ආයතනයක් ලෙස විශ්වාසීයත්වය ගොඩනගා ගනු ඇත. අපක්‍ෂපාතභාවය විනිසුරු කාර්යය සම්බන්ධ ප්‍රමිතියක් වනු පමණක් නොව එමගින් ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාව ආපක්‍ෂපාත කිරීම ද කරනු ඇත.

ඒ එසේ වුව ද විනිසුරුවරුන් ද, මනුෂ්‍යයන් වන බැවින් සමාන කරුණු සලකා බැලූ විනිසුරුවරුන් දෙදෙනෙකු වෙතස් කීන්දු දිය හැකි ය. විශේෂ ආරවුලක් සම්බන්ධයෙන් අසාමාන්‍ය කරුණු කෙරෙහි නීතිය භාවිත කිරීමේ දී, නීතිය නිසි පරිදි අර්ථකථනය විය යුතු අතර, අසාමාන්‍ය බලාපොරොත්තු නොවන අවස්ථා සම්බන්ධයෙන් සෝදිසි කිරීම් අවශ්‍ය වනු ඇත. ඒ නිසා නීතිය භාවිත කිරීමේ වගකීමට නීතියේ බලය සහ අර්ථය නිගමනය කිරීම ද ඇතුළත් වේ. සමහර නිර්මාණාත්මක, අවස්ථා මග හැරිය නොහැකි අතර එය අත්‍යාවශ්‍ය කියා පිළිගැනීමක් නැත. විවිධ උපකරණ එනම්, අභියාචන ක්‍රමවේද, පූර්වාදර්ශවලට ගරු කිරීම,

විස්තර සහිත අණ පනත්, කලින් නඩු තීන්දු සලකා බැලීම ආදිය නිර්මාණාත්මක කාර්යය පහසු කරනු ඇත.

කෙසේ වෙතත්, නීතිය අර්ථකථනය භාවිතය අධිකරණයේ අත්‍යවශ්‍ය බලයකි. එය නීතියේ ආධිපත්‍යය යන සංකල්පයට ද අත්‍යවශ්‍ය වේ. එහි දී නීතිය ඉදිරියේ සමාන ලෙස සැලකීම, නීතිය භාවිතයේ දී සාධාරණ වීම, උසාවි ක්‍රියාපටිපාටිය වැනි පහසු යාන්ත්‍රණ වෙත පිවිසීම ආදිය මූලික වේ. නීතිය භාවිත කිරීම ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශ වෙත ද බලපානු ඇත. විශේෂයෙන් ව්‍යවස්ථාදායක ක්‍රියාපටිපාටිය වෙත ය. තව ද, යුක්තිය පසිඳලීමේ ඵදිනෙදා කාර්යයන් සම්බන්ධ වන්නේ අධිකරණය ද ආණ්ඩුවේ ම අංශයක් බැවිනි. අධිකරණය එහෙයින් අනෙක් අංශවලට ද සම්බන්ධ වේ. අනෙක් අංශවල කටයුතු පිරික්සයි. එමගින් ඒවා යම් මාර්ගවලින් හැඩ ගස්වයි.

2.1 ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය

නවීන අධිකරණයන්හි ප්‍රමුඛ කාර්යභාරය වන්නේ, ව්‍යවස්ථාමය සහතිකයන් ආරක්‍ෂා කිරීම ය. අධිකරණය මෙම කාර්යය ඉටු කරන්නේ විමර්ශන (අධිකරණ විමර්ශන) මාර්ග යෙනි. එහි පරමාර්ථය වන්නේ අධිකරණ බල සීමාව ඇසුරෙන් ව්‍යවස්ථා මූලධර්ම ආරක්‍ෂා කිරීම, නීති රෙගුලාසි හා අනෙකුත් ආණ්ඩුවේ ක්‍රියා, යම් නීතියකට පටහැනි දෑයී විමසා බැලීම ය. ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශන ක්‍රියාවලිය මගින් අධිකරණය යම් නීතියක් හෝ ආණ්ඩුවේ ක්‍රියාවක් ව්‍යවස්ථාවට එකඟදෑයී සොයා බැලේ. එම නීතිය ව්‍යවස්ථාවට පටහැනි නම්, අධිකරණය එය බල රහිත කරනු ඇත. ව්‍යවස්ථා නීතිය නියෝජනය කරන්නේ අනෙක් සියලුම නීති ඊට යටත් විය යුතු බවට වූ උසස් නීතියකි. විමර්ශනය මගින් කරනුයේ එම අනු පිළිවෙළ බල ගැන්වීම ය. නීති පැනවීමේ බලය ව්‍යවස්ථාදායකයට පැවරෙන අතර, බලතල මෙසේ බෙදාදීම නොකරන බවට වග බලා ගැනේ. මෙම ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය ව්‍යවස්ථා ආරක්‍ෂා කිරීමට හා ක්‍රියාත්මක කිරීමට යෙදෙන යාන්ත්‍රණයකි. එය ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදනවලට බලය සපයන අතරම ඒවා උල්ලංඝනය කිරීම ද වලකයි.

2.1.1 විමර්ශනය කළ හැක්කේ කුමක්ද?

විවිධ නීති මාර්ග කෙරෙහි ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය ව්‍යාප්ත විය හැකි ය. මූලික මට්ටමක දී ම, ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය විසින් ව්‍යවස්ථාවේ අවශ්‍යතා සපුරා ඇත්දැයි ඇගයීමට අධිකරණයට අවස්ථාව සැලසේ. කෙසේ වෙතත් එය වෙනත් නීති හා ක්‍රියාවන් විමසීමට ද යෙදේ. එහිදී පරිපාලන තීන්දු හා විධායක ක්‍රියා ව්‍යවස්ථානුකූලදැයි විමර්ශනය වේ. නිදසුනක් ලෙස සමහර ව්‍යවස්ථා මගින් අන්තර්ජාතික ගිවිසුම් නිසා පැන නගින නීති විමර්ශනයට ද ඉඩ සැලසේ. ජාතික මට්ටම ඉක්මවා පළාත් ආණ්ඩුවල නීති විමසීමට ද යොමු වේ. 1996 ව්‍යවස්ථාව අනුව දකුණු අප්‍රිකාවේ ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණයේ විමර්ශන බලය, පළාත් ආණ්ඩුවල නීති ජාතික ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවට ගැලපේදැයි සෙවීම දක්වා ව්‍යාප්ත වෙයි. එසේ ම සර්බියාවේ ව්‍යවස්ථාව අනුව ස්වපාලන ආණ්ඩුවල නීති ද ව්‍යවස්ථානුකූලදැයි සෙවීමට ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට බලය ලැබේ.

අධිකරණයට ආණ්ඩුවේ විධායක හා ව්‍යවස්ථාදායක අංශවල කටයුතු ද විමර්ශනය කළ හැකි ය. ඒ ව්‍යවස්ථාවෙන් බලය බෙදීම හා බලය වෙන් කිරීම සම්බන්ධ මතුවන ප්‍රශ්නවල දී ය. එවැනි ප්‍රශ්න ඇති වන්නේ වෙනත් පෞද්ගලික අංශවලින් නොව ආණ්ඩුවේ ම අංශ අතර ය. ඊට අධිකරණය ද ඇතුළත් ය. කොරියානු සමූහාණ්ඩුවේ (දකුණු කොරියාව) ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට ආණ්ඩුවේ අංශ අතර බලය බෙදීම ගැන විමර්ශනය කිරීමට බලය ඇත. එසේ ම, පළාත් ආණ්ඩු අතරත්, මධ්‍යම ආණ්ඩුව සහ පළාත් ආණ්ඩු අතරත් එම විෂය ගැන විමර්ශනය කළ හැකි ය. කැමරූන් හි ව්‍යවස්ථාව අනුව එම කරුණ ගැන මධ්‍යම ආණ්ඩුව හා පළාත් ආණ්ඩුව අතරත් පළාත් ආණ්ඩු අතරත් ආරවුල් විසඳිය හැකි ය. එම බලය ඒ ආකාරයට ඉන්දිය, මැලේසියානු, මෙක්සිකෝ, නයිජීරියා ව්‍යවස්ථාවලින් ද පැවරී ඇත.

2.1.2 විමර්ශකයා කවරෙක්ද?

එක් එක් රටවල ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය වෙනස් වන්නා සේ ම ඒ සම්බන්ධ ක්‍රියා පටිපාටි ද වෙනස් ය. විමර්ශන ක්‍රියාවලිය දැඩි ලෙස නොවූණත්, සමීප ලෙස උසාවි ක්‍රමයට හා නීති ක්‍රමයට සම්බන්ධ වේ. විමර්ශන බලය විවිධ ආයතනවලට පැවරීමේ දී ඇමරිකන් විමර්ශන ක්‍රමය යුරෝපීය ක්‍රමයට වඩා වෙනස් ය. ඇමරිකන් මාදිලිය අනුව සියලුම අධිකරණ ආයතනවලට ව්‍යවස්ථා විමර්ශන බලයට ආවේනික බලයක් ඇත. ආණ්ඩුවේ ක්‍රියාවක් ව්‍යවස්ථාවට පටහැනි දැයි විමසීමට පහළ උසාවිවලට පවා බලය ඇත. යම් නීතියක් ව්‍යවස්ථාවට පටහැනි නම් එය අහෝසි කිරීමට තීන්දු කළ හැකි ය.

මෙම තීන්දු අභියාචනයට යටත් වුව ද, ව්‍යවස්ථාමය ක්‍රියාවලියක් සිදුවනු ඇත. ඉහළම උසාවිය ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණය වන බැවින් යම් නීතියක් අභියෝගයට ලක් වූ විට අවසාන තීන්දුව දිය හැකි අධිකරණය වේ. එහෙත් ඇමරිකන් ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණය එවැනි නඩුවක් විසඳනුයේ කලාතුරකිනි. එම නඩු බොහොමයක් පහළ උසාවිවලින් කෙළවර වන හෙයිනි. එස්තෝනියානු ව්‍යවස්ථාව මගින්, නීතියක ව්‍යවස්ථානුකූල භාවය විමසීමට පහළ උසාවිවලට පවරා ඇත. පෘතුගාලයට ව්‍යවස්ථා අධිකරණයක් තිබුණ ද, පහළ උසාවිවලටත් අධිකරණ විමර්ශන බලය පවරා ඇත. මෙසේ පහළ උසාවිවලට බලය පැවරීම අධිකරණ බලය බෙදා ගැනීමකි. කෙසේ වෙතත් ඒ හැම තීන්දුවක් ම ව්‍යවස්ථානුකූල විය යුතු විමෙන් එක් මධ්‍ය ආයතනයකට යටත් වේ. එය සීමාවක් ද වේ. මෙහි යහපත් ලක්ෂණයක් වන්නේ තීන්දුවට එරෙහිව අභියාචනා බලය තිබීම ය. ඉහළ පහළ හැම උසාවියක් ම කරන්නේ නීතියක ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමසීම ය. මේ ක්‍රියාවලියට කාලය ගත වේ. එය එහි දුර්වලතාවයකි. සමහරවිට ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණයෙන් අවසාන තීන්දුව ලැබීමට අවුරුදු ගණනක් ගතවිය හැකි ය.

විකල්ප විමර්ශන ක්‍රමයක් ඇත්තේ යුරෝපයේ ය. ව්‍යවස්ථා අධිකරණය පමණක් ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමසන එකම උසාවිය වෙයි. එකම ආයතනයකටවත් අනෙක් ආයතනය මත

ක්‍රියාත්මක විය හැකි අධික බලතල නොපැවරේ. යුරෝපීය ක්‍රමය අනුගමනය කරන රටවල් රැසකි. කීපයක් මෙසේ ය. බෙනින්, ජර්මනිය, රුසියානු ෆෙඩරේෂනය, තුර්කිය සහ යුක්රේනයයි.

වගුව 1

ඇමරිකානු සහ යුරෝපා ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශන බලය

ඇමරිකන් මාදිලියේ අධිකරණ විමර්ශනය	යුරෝපා මාදිලියේ ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය
ව්‍යවස්ථාමය ගැටලු විසඳීම විමධ්‍ය ගත කර ඇත. සියලුම උසාවිවලට, යම් නීතියක් ව්‍යවස්ථාව උල්ලංඝනය කිරීම යන හේතු මත අවලංගු කිරීමේ බලය ඇත.	ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශන බලය මධ්‍යගත කර ඇත. ව්‍යවස්ථාවට නොගැලපෙන බව මත නීතියක් අවලංගු කළ හැක්කේ ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට පමණි.
අධිකරණ ආයතන පිළිවෙළ අනුව ශ්‍රේණිගතකරණය ඉහළම උසාවිය වේ. එය ව්‍යවස්ථා ගැටලු සඳහා පමණක්ම නොවේ.	ව්‍යවස්ථා අධිකරණයේ බලතල ව්‍යවස්ථා ගැටලු විසඳීමට පමණක් සීමා කොට ඇත.
විමර්ශනය නිශ්චිත ය. එය සිදු වන්නේ සාමාන්‍ය නඩු ක්‍රියාමාර්ගයකට පසු ය.	ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය බාහිර සිදුවීමකි. විනිසුරුවරුන් හෝ තෝරා ගැනුණු නිලධාරීන් විසින් යොමු කරන ලද ප්‍රශ්නවලට ව්‍යවස්ථා අධිකරණය පිළිතුරු දෙයි.

2.1.3 විමර්ශන කාල පරාසය හා අවස්ථා

විමර්ශනයට එකතු වන අතිරේක සාධක වන්නේ විමර්ශන කාල පරාසය හා එය සිදුවිය යුතු අවස්ථා නිගමනය කිරීම ය. ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය පිළිබඳ ප්‍රශ්නය විසඳීමට උසාවියට අවසර

ලැබෙනුයේ ඒ සම්බන්ධ කාලය හා අවස්ථාමය සම්බන්ධ නිගමනයන් අනුව ය. එමගින් ව්‍යවස්ථා විමර්ශන බලය ව්‍යාප්ත වීම හෝ සීමා වීම සිදුවනු ඇත. කාල පරාසය හා අවස්ථානුකූලභාවය සම්බන්ධයෙන් හැම ව්‍යවස්ථාවක් ම සමාන නො වේ. කාලය සම්බන්ධයෙන් සමහර උසාවිවලට, එය නීතියක් බවට පත්වීමට පෙර ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමර්ශනයට බලය පැවරේ. අනෙක් උසාවි එය නීතියක් බවට සම්මත වීමෙන් පසු ඊට නෛතික අභියෝගයක් එනතුරු විමර්ශනය ආරම්භ නොවේ. ශ්‍රී ලංකාවේ ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාව මගින් ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණයට බලය පවරා ඇත්තේ එය නීතියක් ලෙස සම්මත වීමට පෙර විමර්ශනය කොට අවශ්‍ය නම් අහෝසි කිරීමට ය. එහෙයින් සම්මත වූ පසු ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණයට විමර්ශනය කළ නොහැකි ය. සම්මත වීමට පෙර ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය ගැන අදහස් දක්වන්නෝ ඉදිරියේ එන නීතියේ නිශ්චිත භාවය ගැන අගය කරති. අනික් අතට, නීතියක බලපෑම සහ ප්‍රතිඵල පූර්ණ ලෙස අවබෝධ කරගත හැකි වන්නේ එය භාවිතයේ පවතින විට ය. එහෙයින් සමහර නිරීක්ෂකයෝ එය පැනවීමෙන් පසු විමර්ශනය කිරීම ආත්‍යවශ්‍ය යයි සිතති.

එසේ ම සමහර ව්‍යවස්ථා මගින් අධිකරණය වෙත කවර අවස්ථාවක විමර්ශනය කළ යුතුද යන කරුණ ගැන පුළුල් අභිමතයක් පවරා දී ඇති අතර වෙනත් ව්‍යවස්ථාවලින් එම අභිමතය, වෙනත් ආයතනවලට පවරා ඇත්තේ සිද්ධියක ආරම්භක අවස්ථාවේ විමර්ශනය කිරීමට ය. තවත් සමහර ව්‍යවස්ථා අනුව නීතිය ක්‍රියාත්මක වීමට පෙර අධිකරණයට යොමු නොවී තිබියදී ම විමර්ශනය කිරීමේ බලය ඇත. ප්‍රංශ ව්‍යවස්ථාවෙන් ආයතනික පනත් එසේ ක්‍රියාත්මක වීමට පෙර විමසිය හැකි බලතල අධිකරණයට පැවරේ. විලියෙහි, ව්‍යවස්ථාමය විනිශ්චය සභාවක් විසින් සෑම ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා නීතියක් ම ප්‍රකාශයට පත්වීමට පෙර විමර්ශනය කරනු ඇත. වෙනත් සමහර ව්‍යවස්ථා අනුව එය කළ හැක්කේ යම් විශේෂ සිද්ධියක් හෝ ආරවුලක් ඇති වූ කල්හි ය. විටෙක ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය ආරම්භ වන්නේ පුද්ගල පැමිණිල්ලක්, ව්‍යවස්ථාව උල්ලංඝනය කර ඇති බවට

ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට යොමු වූ විට ය. මෙම අධික අදහස් අනුව අධිකරණ විමර්ශනය සඳහා නිමක් නැති මිශ්‍ර නියමයන් ඇතිවිය හැකි ය. විවිධ රටවල මේ විවිධ නියමයන් නොයෙක් ආකාරයෙන් ක්‍රියාත්මක වනු ඇත. එහෙත් සමහර රටවල එම විමර්ශනය උදෙසා ඉතා පුළුල් නිදහසක් හා අවස්ථාවක් දී ඇත. ඒ සමග ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය සම්බන්ධ ප්‍රශ්නවල දී පුළුල් අධිකරණ අධිකාරයක් පැවරේ. එයින් පිළිබිඹු වන්නේ අධිකරණ අංශයට පුළුල් බලතල කැට්ටීමක් ඇතිවන බව ය.

කාලය සමග විවිධ රටවල් විමර්ශන බලතල වෙනස් කොට තිබේ. එක් උදාහරණයක්, ප්‍රංශයේ ව්‍යවස්ථානුකූල සභාව ය. අතීතයේ යම් පනතක ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමසිය හැකි වූණේ ජනාධිපති අත්සන යෙදීමට පෙර ය. විමර්ශනයේ පටු කාල පරාසයට අමතරව තවත් ආණ්ඩුවේ අංශයකින් යොමු කරනු ලබන අවස්ථාවන්හි විමර්ශනය කළ හැකි ය. ඒ අංශ මෙසේ ය. ජනාධිපති, අගමැති, සෙනෙට් හෝ ජාතික සභාවේ සභාපති, සෙනෙට් සභාවේ හෝ ජාතික සභාවේ සාමාජිකයන් 60 දෙනෙකුට ආදී වශයෙනි. 2010 මාර්තු වේ සිට පුද්ගල පැමිණිලි ද විභාග කරනු ඇත. කාල පරාසය ද වෙනස් වී ඇත. නීතියක් ආරම්භ වීමට පෙර, එහි ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමර්ශනයට ව්‍යවස්ථාමය සභාවට තිබුණු බලය දැන් පවතින නීතියක් විමර්ශනය කළ හැකි වීම දක්වා වෙනස් වී ඇත. ව්‍යවස්ථාමය සභාවට පුළුල් විමර්ශන බලතල ලැබීමත් සමග ව්‍යවස්ථාදායකයේ බලතල තවත් වැඩි වේ. එවිට ප්‍රංශය නීති හැඳීමේ මොඩලයක් බවට පත්වීමෙන් දේශපාලන වගකීම කෙරෙහි විශ්වාසය තැබීම ලිහිල් වේ. එනම්, ව්‍යවස්ථානුකූල නොවන නීති ආපසු හැරවීමෙනි.

සැලකිය යුත්තකි, එනම්, ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය සම්බන්ධ විෂයය හෝ කාලය ව්‍යවස්ථාවෙන් සැලසුම් සහතික කොට ඇති නමුත් ව්‍යවස්ථාවෙන් එහි ක්‍රියාකාරීත්වය ගැන උපදෙස් දී ඇත්තේ ඉතා සුළු වෙයි. ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය ගැන පනවන අණ පනත් ගැන ව්‍යවස්ථාව විස්තර සපයයි. අධිකරණ විමර්ශනය කෙරෙහි ව්‍යවස්ථාදායකය බලපාන ආකාරය ගැන හංගේරියාව

උදාහරණයකි. එහි ව්‍යවස්ථාවේ 32(A) මගින් ව්‍යවස්ථා අදිකරණයක් පිහිටුවා විමර්ශනය සඳහා බලය පවරයි. එහි විමර්ශනයෙන් බැඳීමක් ඇති වේ. ව්‍යවස්ථාදායකයේ පනතක් මගින් විමර්ශනයේ ප්‍රමාණය හා ආකාරය සඳහන් වේ. 1989 - 32 පනත මගින් ව්‍යවස්ථා අදිකරණයේ තරාතිරම, සංවිධානය සහ කාර්ය පටිපාටිය රෙගුලාසි පවා සඳහන් වේ.

2.1.4 ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනයක් නොමැතිවීම

සමහර රටවල් මෙම විමර්ශන බලය අධිකරණයට නොපවරයි. මෙම රටවල් සිය ව්‍යවස්ථාදායකයේ පූර්ණ ස්වාධීපත්‍යය ආරක්ෂා කර ගනී. එයින් පැනැවෙන පනත් වෙනත් අංශවල අධීක්ෂණයෙන් නිදහස්ව රැකගෙන ඇත. එවැනි ආණ්ඩු ක්‍රම ඉතා විරල ය. එහෙත් එහි ව්‍යවස්ථාදායකය මෙන් ම අනෙක් අංශන්, නිලධරයන් ව්‍යවස්ථා නියෝග පිළිපැදීමට දඩ බැඳීමක් ඇත. නෙදර්ලන්තයේ ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාව මෙසේ පවසයි. නීතිවල හෝ ගිවිසුම්වල ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමසීමට අධිකරණයට කිසිම බලයක් නැත. වෙනත් ව්‍යවස්ථාදායකය ඔවුන්ගේ උපදෙස් පිළිපැදීමට බැඳීමක් නැත. ෆින්ලන්තයේ ව්‍යවස්ථාමය නීති කමිටුව ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය සහ මානව අයිතිවාසිකම් ගිවිසුම් වලට අවනතවීම සම්බන්ධයෙන් යම් ප්‍රකාශ නිකුත් කරන අතර යෝජනාද ඉදිරිපත් කරනු ඇත. එහෙත් ව්‍යවස්ථාදායකයට එම අදහස් නොතකා - සිටිය හැකි ය. ජනාධිපති නීතියකට අත්සන් තැබීම හෝ නොතැබීම ගැන නොසලකා නීති පැනවිය හැකි ය. ජනාධිපති අත්සන් නොකළොත් ව්‍යවස්ථාදායකය එය යළිත් සම්මත කිරීමෙන් නීතිගත වේ.

2.1.5 වැඩිදුර විග්‍රහ කිරීම

ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය අධිකරණය තුළට බලය කැටි කරයි. ව්‍යවස්ථාවට අවශ්‍ය කුමක්ද යන්න ගැන අවසාන තීන්දුව දෙන්නේ අධිකරණයයි. එම තීන්දුවෙන් අනෙක් අංශ ද බැඳේ. යම් තරමක් දුරට දේශපාලන අංශ පවා අධිකරණයට වග උත්තර

සැපයිය යුතු ය. එහෙත් පුළුල් දෘෂ්ඨි කෝණයකින් බලන විට, ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශ වෙත පැවරෙන බැවින් බලය සාර්ථක ලෙස බෙදා හැරීමක් සිදු වේ. අනෙක් අංශවල සහාය නැතිව එක් අංශයක් තනිව එම බලය භාවිත නොකරයි. ආණ්ඩුවේ දේශපාලන අංශ නීති කෙටුම්පත් කොට පනවයි. බදු සහ වැය පාලනය කරයි. හමුදාවට අණ කරයි. ආණ්ඩුවේ ආයතන වැඩි ප්‍රමාණයක් හසුරුවයි. ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය මගින් මෙම ක්‍රියාවලීන් අධීක්ෂණයයට අධිකරණයට පැවරේ. කෙසේ වෙතත් එම විමර්ශනය සඳහා අධිකරණයට යම් සීමාවක් ද පැනැවේ. සමහර අවස්ථාවන්හි දී අධිකරණයට විමර්ශනය කළ හැක්කේ තමා වෙතට පුද්ගලයන් ඉදිරිපත් කරන සිද්ධීන් හෝ ආරවුල් පමණි. තවත් ව්‍යවස්ථාවන් අනුව නිශ්චිත නීති පමණක් විමසිය හැකි ය. ඒ අනුව ස්වාධීන අධිකරණ පවා භාවිත කරන්නේ යම් සීමිත බලයක් පමණි. එහෙයින් ව්‍යවස්ථා විමර්ශනය මගින් බලය කැටිකර ගැනීමත්, බෙදා හැරීම දෙකම කරන අතර සමහර ව්‍යවස්ථා මගින් එකවිට ඒ දෙකම සිදු වේ.

බොහෝ ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනයන්ට දැඩි නෛතික ආරක්ෂාවක් ලැබී ඇත. ආණ්ඩුවේ අංශයක් වශයෙන් එයට ව්‍යවස්ථාව පිළිබඳ අඛණ්ඩ අපක්ෂපාත භාවිතයකට වගකීම පැවැරී ඇත. අධිකරණයේ මෙම අධීක්ෂණය, ව්‍යවස්ථාව උල්ලංඝනයට එරෙහි නෛතික ආරක්ෂාවක් වශයෙන් යෙදේ. එසේ වුව ද අධිකරණය දේශපාලන බලපෑමෙන් වෙන්කොට ඇතැයි නොසිතිය යුතු ය. දේශපාලන බලපෑම ලිහිල් කිරීමේ යාන්ත්‍රණයන් යෙදී ඇතත් එය දේශපාලන බලවේගයන්ගෙන් හුදෙකලාව පවතින්නක් නොවේ. සාමාන්‍යයෙන් විනිසුරුවරුන් පත් කරනු ලබන්නේ දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන් විසිනි. එවිට තම දේශපාලන අදහස්වලට ගැලපෙන අය තෝරා ගැනීම බලාපොරොත්තු විය හැකි ය. විනිසුරුවරුන් නීතිය භාවිත කරන්නේ ඉදිරිපත්ව තිබෙන සාධක කෙරෙහි ය. මෙම කලාවෙන් නිර්මාණය වන්නේ නඩු තීන්දු සහ අභිමතයයි. නඩු තීන්දු දීමේ දී, මහජනතාව පිළිගන්නේ කුමක්ද, විධායකය බල කරන්නේ කුමක්ද යන කරුණ අමතක කරන්නේ නැත. මෙම හේතු සහ

වෙනත් කරුණු අනුව ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය, නෛතික හා දේශපාලන යන කරුණු දෙකම වෙයි. යළිත් එය යම් රටක පවතින තත්ත්වය සමග සමබර කොට සලකා බැලීම යෝග්‍ය ය.

2.2 අතිරේක බලතල

ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනය මගින් බලය ලබා දීමට අමතරව ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා මගින් නීති හැඳීමේ කාර්යයට වෙනත් මාර්ගවලින් බලපෑම් කිරීමට උසාවිවලට බලය දිය හැකි ය. යම් නීතියක ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය ගැන එය සම්මත වීමට පෙර හෝ පසුව උපදෙස් නිකුත් කිරීම එයින් එක් මාර්ගයකි. දෙවැනි මාර්ගය වන්නේ ව්‍යවස්ථා සංශෝධනය උදෙසා උසාවිය මැදිහත් වීම ය. ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශ සහ පරිපාලන ආයතන අධීක්ෂණය කරන ලෙස අධිකරණයට බලය පැවරී තිබිය හැකි ය. එසේ ම ව්‍යවස්ථාවෙන්, රාජ්‍ය නායකයාට එරෙහිව දෝෂාභියෝගයක් ඉදිරිපත් කිරීමට ද, පාර්ලිමේන්තුව විසුරුවා හැරීමට ද අධිකරණය බලය පැවරී තිබිය හැකි ය. උසාවි තවදුරටත් දේශපාලන පක්ෂ විධිමත් කිරීම හෝ මැතිවරණ ක්‍රියාවලිය අධීක්ෂණය ද කළ හැකි ය.

2.2.1 උපදේශක අදහස්

ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනයේ දී යෙදෙන උපදේශක අදහස් බැඳීමකින් තොර, හුදු උපදෙස් ලෙස සැලකේ. ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය සම්බන්ධයෙන් ආණ්ඩුවේ අනෙකුත් අංශවලට එම උපදෙස් බැඳීමක් නැතිව සලකා බැලිය හැකි ය. නිදසුනක් ලෙස, යම් නීතියක් ගැන විශ්වාසයක් පවතින විටෙක ව්‍යවස්ථාදායකයට එම උපදේශක අදහස් ගැන විමසා බැලිය හැකි ය. බැඳීමක් නැති නිසා නෛතික බලපෑමක් නැත. එයින් ව්‍යවස්ථාවට ලැබෙන්නේ නෛතික ආරක්ෂාවක් නොව දේශපාලන රැකවරණයකි. කෙසේ වෙතත් එය නීති හැඳීමේ ක්‍රියා පටිපාටියට බලපෑමක් කරනු ඇත.

2.2.2 ව්‍යවස්ථා සංශෝධනය

ව්‍යවස්ථා සංශෝධනය වෙත ද අධිකරණ බලතල ව්‍යාප්ත විය හැකි ය. ආණ්ඩුවේ නෛතික හා දේශපාලන සැලැස්ම මූලික වශයෙන් වෙනස් කිරීමට ව්‍යවස්ථා සංශෝධන මගින් දේශපාලන ක්‍රියාකාරීත්ව ඉඩ සැලසිය හැකි ය. ස්ථාවරභාවය වර්ධනයට බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් අසීරු සංශෝධන ක්‍රියාවලියකට යාමට ඉඩ සැලසේ. ඊට බොහෝ විට ආණ්ඩුවේ ආයතන, දේශපාලන ක්‍රියාකාරීත්ව මැදිහත් වනු ඇත. සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් අධිකරණ සහයෝගයට ද ඉඩ සැලසේ. දකුණු අප්‍රිකානු ව්‍යවස්ථාව අනුව, සංශෝධනයක ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විසඳන්නේ ව්‍යවස්ථා අධිකරණයයි. ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් එවැනි වැදගත් සංශෝධන ක්‍රියා පටිපාටියක් අධිකරණය වෙත පැවරීමට කැමති වනු ඇත. එයින් විශේෂ ව්‍යවස්ථා මූලධර්ම අවධාරණයට ලක්වන නිසා ය. සැබැවින් ම, අධිකරණ සහායක් නැතිව, සමහර නීති සංශෝධනය කිරීමට දේශපාලන ක්‍රියාකාරීත්ව නොහැකි වනු ඇත. මේ ක්‍රියාමාර්ගය නිසා විශේෂ දේශපාලන ගැටලු බැහැර ව්‍යවස්ථා වෙනසකට අධිකරණය කෙරෙහි තැබෙන විශ්වාසය වැඩිවනු ඇත. එමගින් අධිකරණය වෙත සෑහෙන අධිකාරයක් පැවරේ. යුක්රේනයේ පවතින්නේ එබඳු සංශෝධන ක්‍රියාපටිපාටියකි.

2.2.3 හදිසි අවස්ථාව

අර්බුද අවස්ථාවක දී කඩිනම් සහ කාර්යක්ෂම ප්‍රතිචාර දැක්වීම සඳහා බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් යම් පුද්ගලයෙකුට හෝ අංශයකට බලය පවරා දෙන්නේ හදිසි අවස්ථා ප්‍රකාශයට පත් කිරීමටත්, අඛණ්ඩ ප්‍රහාර දීමටත් ය. මෙම බලය බොහෝ විට විධායක අංශයට පැවරෙන්නේ ඊට ඒ සඳහා වහා ඉදිරිපත් වීමට හැකියාව ඇති බැවිනි. හදිසි අවස්ථාව ප්‍රකාශ කිරීමේ බලය මුළුමණින් මර්දනය කිරීමේ බලයකි. එහි දී සමහර අයිතිවාසිකම් සහ ස්වාධීන හිමිකම් ඇතුළුව, ව්‍යවස්ථාවේ නීති අත්හිටුවීමට ඉඩ ලැබේ. එහෙයින් මෙම අතිශය පුළුල් බලය අනිසි ලෙස භාවිත කිරීම වැළැක්වීමට බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් හදිසි

තක්ත්වය ප්‍රකාශ කිරීමේ බලයට සීමා පනවා තිබේ. එනම් එවැනි අවස්ථාවක දී, අධිකරණය ඇතුළු රජයේ අනෙක් අංශවල සහාය ලබාගත යුතු ය.

2.2.4 දෝෂාභියෝග ක්‍රියා පටිපාටි

දෝෂාභියෝග ක්‍රියා පටිපාටිය අනිසි දේශපාලන අවහාවිතයෙන් සහ පාර්ලිමේන්තුව විසුරුවා හැරීමට විධායකය වැරදි ලෙස ක්‍රියා කිරීමෙන් වැළැක්වීමට අධිකරණයට නෛතික ආරක්‍ෂණයක් යෙදිය හැකි ය. යළිත්, අධිකරණයට මැදිහත්වීමට ඇති හැකියාව පමණක් වුව ද, ව්‍යවස්ථාදායකය විසින් සාධාරණ හේතුවක් නැතිව පාර්ලිමේන්තුව විසුරුවා හැරීමට කරන ඉල්ලීම් අඩු කරනු ඇත. එය විධායකයට ඇති අතිරේක බාධාවක් වන්නේ ය. ව්‍යවස්ථාදායකය සහ විධායකය වෙත යෙදෙන මෙම අධිකරණ වාරණය නිසා ඒ ඒ අංශයන් බරපතල දේශපාලන ප්‍රතික්‍රියා ඇතිවිය හැකි ය. විධායකය ඉවත් කිරීමත්, පාර්ලිමේන්තුව විසුරුවා හැරීමේ පදනම් ගැනත් ඇති වෝදනාවල සත්‍යවාදී බව වර්ධනය කිරීම නෛතික ආරක්‍ෂණයක් මගින් කළ යුතු ය. ඇෆ්සනිස්ථානයේ සහ සුඩානයේ අධිකරණ අංශ විසින් දෝෂාභියෝග ක්‍රියා පටිපාටීන් කොටසක් ක්‍රියාත්මක කරනු ඇත.

2.2.5 මැතිවරණ පරිපාලනය

මැතිවරණ පරිපාලනයට සහාය වීමෙන් හා දේශපාලන පක්‍ෂ විධිමත් කිරීම මගින් අධිකරණයට දේශපාලන ක්‍රියාකාරිත්වයට යම් බලපෑම් කළ හැකි ය. ජර්මනිය, දකුණු කොරියාව, තුර්කිය යන රටවල ව්‍යවස්ථාවන් මගින් සමහර අවස්ථාවල දී දේශපාලන පක්‍ෂ තහනම් කිරීමට පවා අධිකරණයට බලය පවරා තිබේ. ප්‍රංශයේ සහ මොංගෝලියාවේ ව්‍යවස්ථාවලින්, මැතිවරණ හා ජනමත විචාරණයන් අධීක්‍ෂණයට බලය පැවරේ. ප්‍රංශයේ ව්‍යවස්ථා සභාවට දේශපාලන ක්‍රියාවලිය කෙරෙහි විශේෂ බලපෑමක් ඇත. සාධාරණ මැතිවරණ භාරකරු ලෙස මැතිවරණයක් අවලංගු කිරීම පවා කළ හැකි ය. එසේම දේශපාලන පක්‍ෂයන්හි ක්‍රියාකාරිත්වය, මුදල් පාලනය කෙරෙහි අධීක්‍ෂණ බලයක් දරයි.

2. අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය සහ වගකීමිභාරය

ස්වාධීන අධිකරණයක් වූකලී, ඊට පැවරී ඇති බලතල සහ කාර්යයන් නොසැලකුව ද, ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවක් නිසි පරිදි ක්‍රියාත්මක වීමට අත්‍යවශ්‍ය සාධකයකි. අධිකරණ ස්වාධීනත්වය නීතියේ ආධිපත්‍යයේ උරගල වේ. නීතිය බලකර සිටින්නේ එය අපක්‍ෂපාත ලෙස භාවිත කිරීමටත්, නීතිය අර්ථකථනය කිරීමටත් ය. මානව අයිතිවාසිකම් නීති බලගැන්වීමටත්, ව්‍යවස්ථා සහතිකයන් ආරක්‍ෂා කිරීමටත් ආරවුල් විසඳීමේ ක්‍රියාවලිය ශක්තිමත් කිරීමට හා ව්‍යවස්ථාමය විමර්ශනයන්ට නීතියේ ආධිපත්‍යය අත්‍යවශ්‍ය ය.

බොහෝ ව්‍යවස්ථා, අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වයට ප්‍රකාශිතවම කැප වේ. දැනට ක්‍රියාත්මක ව්‍යවස්ථාවලින් සියයට 65ක් ම එවැනි කැපවීමක් දක්වා ඇත. කාලය සමග එම සංඛ්‍යාව වර්ධනය වෙයි.

අන්තර්ජාතික පර්යේෂණයක් අනුව 1789 සිට ඇති වූ ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා 800කින් 550ක ම අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය ගැන ප්‍රතිපාදන ඇත. දෙවැනි ලෝක යුද්ධයෙන් පසුව ඇති වූ ව්‍යවස්ථාවලින් සියයට 90කම එසේ සඳහන් වේ.

සුවච කීකරු, යටත් පහත් අධිකරණවලින් දේශපාලන අංශයේ බලය පාලනය නොවේ. පුද්ගල අයිතිවාසිකම් රැකදීම දුර්වල ය. එසේ ම දූෂණ ක්‍රියාවන්ට ඉඩ සලසයි. අනෙක් අතට

විවෘත ගෞරවනීය අධිකරණයක් නම්, පුද්ගල ආණ්ඩු සහ දේශපාලන වගකීම පැහැදිලි ලෙස වෙනස් කළ හැකි ය. නීතියේ ආධිපත්‍යයේ සහතිකය අනුව අධිකරණය සාර්ථක හා කාලීන යුක්තිය පසිඳලීමේ කාර්යය ගැන වගකීමට බැඳෙනු ඇත. එහෙයින් ව්‍යවස්ථාවක් මගින් යම් තරමක බලපෑමක් හෙවත් අධීක්ෂණ බලයක් අනෙකුත් අධීක්ෂණ ආයතනවලට පැවරිය යුතු ය. එනම් අධිකරණ වගකීම සෝදිසි කරන අධිකරණ සභා වැනි ආයතන වේ. අධිකරණ වගකීම සහ අධිකරණ ස්වාධීනත්වය ගැන සමබරතාවක් ඇති කිරීම සඳහා ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් එම රටේ පසුබිම සැලකිල්ලට ගත යුතු ය.

අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය හා වගකීම කෙරෙහි බලපාන ව්‍යවස්ථාමය විකල්ප තුනක් ඇත. පළමුවැන්න යෝග්‍ය විනිසුරුවරුන් තෝරා ගැනීම ය. මෙය ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශවලට අධිකරණය කෙරෙහි බලපෑම් කළ හැකි විශේෂ සාර්ථක මාර්ගයකි. බොහෝ රටවල යම් සීමාවන් තුළ මේ ගැටළුව විවෘතවී පි ඇත. දෙවැන්න, අධිකරණ ස්වාධීනත්වය පවතින කාලසීමාවන් ය. දීර්ඝ කාලයක් සේවයේ සිටීමෙන්, ජනප්‍රිය නොවන තීන්දු ගැන දේශපාලන පලිගැනීමෙන් ආරක්ෂා වනු ඇත. තීන්දු ගැනීමේ දී පෞද්ගලික කරුණු ගැන සැලකීම ලිහිල් වෙයි. එමගින් දේශපාලන හේතු මත නොව නීතිය අනුව තීන්දු ගැනීමේ ස්වාධීකාරීත්වය ලබා දෙනු ඇත. අනෙක් අතට දිගු කලක් සේවයේ සිටීමෙන්, නීතිය තුළ වෙනස්වීම සහ ප්‍රගතිය සීමා වීම සිදුවිය හැකි ය. තුන්වැන්න, විනිසුරු ධුරයෙන් ඔවුන් ඉවත් කිරීම ය. හිතුවක්කාර සහ දේශපාලන චුම්බනාකම් මත විනිසුරු ධුරයෙන් ඉවත් කිරීම වැළැක්වීමට ව්‍යවස්ථානුකූල ප්‍රතිකර්ම විවිධාකාර විය හැකි ය.

3.1 විනිසුරු ධුරයට තෝරා ගැනීම

ඉහත සඳහන් පරිදි විනිසුරු ධුරවලට තෝරා ගැනීමේ අධිකාරිය බරපතල ලෙස බල සමතුලිතය කෙරෙහි බලපානු ඇත. බොහෝ

ව්‍යවස්ථාවන් මගින් මෙම බලය දේශපාලන අංශවලට පැවරේ. බොහෝ විට එය ජනාධිපතිට හෝ අගමැතිට පැවරෙන්නකි. එසේ වුව ද, පත්වීම් කිරීමේ දී තවත් අංශවල සහයෝගය, අදහස් හා අනුමතිය නැතිව එය සිදුවන්නේ කලාතුරකිනි. කොහොම වුණත් සමහර විධායකයෝ මේ සම්බන්ධයෙන් බලධාරීහු වෙති. සිම්බාබ්වේහි, අධිකරණ සේවා කොමිසමෙන් විමසීමෙන් පසු විනිසුරු ධුරවලට ජනාධිපති විසින් පත්වීම් කරනු ඇත. එහෙත් එම කොමිසමට සාමාජිකයන් පත් කරන්නේ ද ජනාධිපති ය.

සමහර රටවල විනිසුරු ධුරවලට පත් කිරීම පිළිබඳ වැඩි පාලනයක් ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් සිදු වේ. කලින් යුගෝස්ලාවියා සමූහාණ්ඩුව (මැසිඩෝනියාව) ව්‍යවස්ථාමය අධිකරණය සහ සමූහාණ්ඩු අධිකරණ කවුන්සිලය යන දෙකම තෝරාගනු ලබන්නේ ව්‍යවස්ථාදායකය විසිනි. එයින් විනිසුරු පත්වීම් දීම, ඔවුන් අස් කිරීම, ඔවුන්ගේ සුදුසුකම් පිරික්සීම, වගකීම අධීක්ෂණය ඉටු කරන්නේ ව්‍යවස්ථාදායකයයි. බොහෝ ව්‍යවස්ථා අනුව ඉහළ උසාවිවල විනිසුරු ධුරවලට පත්වීම් දෙනු ලබන්නේ විධායකය සහ ව්‍යවස්ථාදායකයයි. හංගේරියාවේ ව්‍යවස්ථා අධිකරණයට පත්වීම් කරනු ලබන්නේ ව්‍යවස්ථාදායකයයි. ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණයේ පත්වීම් ජනාධිපති විසිනි. ඉන්දුනීසියාවේ ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණය, ව්‍යවස්ථාමය අධිකරණය, අධිකරණ සේවා කොමිසම යන ආයතනවල පත්වීම් තීරණය කරන්නේ ව්‍යවස්ථාදායකය සහ විධායකය යන දෙකේම සම්බන්ධයෙනි.

නීතිය අර්ථකථනය කිරීමේ දී, සිය පෞද්ගලික හා දේශපාලන අදහස්වලින් වෙන්වීමට උත්සාහ ගන්නා නමුත් ඔවුන්ගේ අත්දැකීම් හා දර්ශනය අනිවාර්යයෙන් ම තීන්දු කෙරෙහි බලපායි. විනිසුරු පත් කිරීම් කරන දේශපාලන ක්‍රියාකාරීන් තම මතයට සමීප අය තෝරා ගැනීමට නැඹුරු වනු ඇත. ඒ අනුව පත් කිරීමේ බලයට විධායකය හෝ ව්‍යවස්ථාදායකය සම්බන්ධ වන විටම අධිකරණය කෙරෙහි දේශපාලන බැල්මක් හෙලනු ඇත. එනම්, ව්‍යවස්ථාවලින් විනිසුරු පත්වීම් දීම දේශපාලන අංශවලට

පැවරෙන විට යම් ප්‍රමාණයක දේශපාලන දැක්මක් අධිකරණයෙන් අපේක්ෂා කිරීම සිදු වේ.

විනිසුරු පත්වීම් දීමේ වගකීම විවිධ ක්‍රියාකාරීත්ව පැවරීම මගින් තනි පුද්ගලයකුගෙන් නීතියේ වර්ධනයට සිදුවිය හැකි බලපෑම ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවෙන් අඩු කළ හැකි ය. එවැනි ක්‍රමයක් තිබෙන විට දේශපාලන ගනුදෙනු මත කල් ඇතිව තනතුරු පොරොන්දු වන අදහස් අතින් අන්තවාදී පත්වීම් වැළැක්විය හැකි ය. ඉතියෝපියාවේ සහ දකුණු අප්‍රිකාවේ ව්‍යවස්ථා අනුව විනිසුරු පත් කිරීම් සිදුවන්නේ අධිකරණ සභාවක් මගිනි. බ්‍රසීලයේ ජනාධිපති විසින් නම් කළ පසු ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් සම්මත විය යුතු ය. අධිකරණයේ ම විවිධ අදහස්වලට ඉඩ දීම සඳහා ඉතාලි ව්‍යවස්ථාවෙන් ජනාධිපතිට, පාර්ලිමේන්තුවට වගකීම පවරා ඇත. ව්‍යවස්ථා අධිකරණ සාමාජිකත්වයෙන් තුනෙන් එකක් පහළ උසාවි මගින් පත් කරනු ඇත.

අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය, අධිකරණ ආරක්‍ෂණය මගින් තහවුරු කළ හැකි ය. බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් තෝරා ගැනීමේ විවෘත නිර්ණායකයන් දැක්වීම් මගින් බලවත් විනිසුරුවරුන්ගේ බලපෑම් අඩුකළ හැකි ය. එම නිර්ණායකයන්ට වයස් සීමාව, වාර්ගිකත්වය, ප්‍රාදේශීය උපත, නෛතික සුදුසුකම්, පළපුරුද්ද ආදිය ඇතුළත් වේ. ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් විසින් මෙම නිර්ණායකයන් අතරින් තෝරා ගැනීම මගින් අධිකරණ සමබරතාවය, විවිධ අදහස්වලට ඉඩ සැලසීම, දේශපාලනමය නොවූ වෘත්තීයමය අධිකරණයක් දිරිමත් කළ හැකි ය.

තවත් ආකාරයක නෛතික ආරක්‍ෂණයක් වන්නේ විනිසුරු පත්වීම් දීම ස්වාධීන, අපක්‍ෂපාත මණ්ඩලයකින් කිරීම ය. බොස්නියා හා හර්ෂගොවිනා ව්‍යවස්ථාවෙන්, ව්‍යවස්ථාමය අධිකරණයට විනිසුරු පත්වීම් කිරීමේ දී එයින් තුනෙන් එකක් පත් කිරීමට මානව අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ යුරෝපා කොමිසමට පවරා ඇත. දේශපාලන ආයතන සමග සම්බන්ධයක් ඇති වුව ද, දේශීය මණ්ඩලවලට විනිසුරු පත් කිරීම් සඳහා වෙනත් ආණ්ඩුක්‍රම

ව්‍යවස්ථා මගින් පවරා ඇත. උගන්වාමේ පහළ උසාවිවලට විනිසුරු පත් කිරීම් බාර වන්නේ අධිකරණ සේවා කොමිසමට ය. එහෙත් ඉහළ උසාවි පත් කිරීම් සඳහා එය ජනාධිපතිට උපදෙස් දීම පමණක් සිදු කරයි. අනතුරුව පාර්ලිමේන්තුවෙන් අනුමත කළ යුතු ය. අපකෂපාත අධිකරණ මණ්ඩල හෝ අධිකරණ සේවා කොමිෂන් සභා සහ පත්වීම් මණ්ඩල නිසා අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය ශක්තිමත් වන අතර ඒ සම්බන්ධ දේශපාලන බලපෑම් ද සීමාවනු ඇත.

පත්වීම් දීමේ ක්‍රියාපටිපාටියට සහභාගී වීමෙන් එය විශේෂයෙන් පාලනය කිරීමට අධිකරණයට හැකියාව ලැබේ. එවැනි අවස්ථාවලින් අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය වැඩිවන අතර අධිකරණය තුළ බලය කැටිකර ගැනීම ද වැඩි වේ. දේශපාලන අංශ සමග සැසඳීමේ දී අධිකරණය වඩාත් අපකෂපාත තෝරා ගැනීම් සිදුකළ හැකි ය. එහෙත් ඊට පැහැදිලි සාක්ෂි නැත. එසේ ම රටේ ජනතාව අඩුවෙන් නියෝජනය කරන අය තෝරා ගැනීමට ඉඩ ඇත. තවද පත් කිරීම් අධිකාරීත්වය අධිකරණයට ම පැවරීමෙන්, දේශපාලන ආයතනයක් නොවන අධිකරණයට කළහැකි දේශපාලන බලපෑම් නැති වේ. ඒ අතර වෙන තැනක අධිකරණයෙන් පලිගැනීමක් වුව ද වළකිනු ඇත. පෘතුගාලයේ ව්‍යවස්ථාව අනුව, විනිශ්චය මණ්ඩලය තෝරන්නේ තෝරාගනු ලැබූ විනිශ්චය මණ්ඩලයක් විසිනි. බල්ගේරියාවේ අධිකරණය විසින් පත්වීම් කරනු ලබන අතර ඉහළ උසාවි විනිසුරු මණ්ඩලයක් පහළ උසාවි පත් කිරීම් සිදු කරයි. ඇෆ්සනිස්ථානයේ ව්‍යවස්ථාව අනුව පහළ උසාවි පත් කිරීම් සිදුවන්නේ ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණයෙනි.

විනිසුරු ධුරවලට තෝරා ගැනීම

1. කොමිසමක් නැතිව විධායකයෙන් පත් කිරීම
 ඇෆ්සනිස්ථානය, ආර්ජන්ටිනාව, ඕස්ට්‍රේලියාව, බංගලාදේශය, බෙලාරුස්, බෙල්ජියම, කාම්බෝජය, වාඩි, චෙක් සමූහාණ්ඩුව, නවසීලන්තය, තුර්කිය, උස්බෙකිස්ථානය

2. කොමිසමක් සහිතව විධායකයෙන් පත් කිරීම
 ඇල්බේනියාව, අංගෝලාව, කැනඩාව, ඩොමිනිකන් සමූහාණ්ඩුව, එංගලන්තය සහ චෙල්සය, ශ්‍රීසිය, ඊස්රායලය, නමීබියාව, පෝලන්තය, රුසියාව, දකුණු අප්‍රිකාව, සිම්බාබ්වේ
3. කොමිසමකින් පත් කිරීම
 ඇල්ජීරියාව, බල්ගේරියාව, ක්‍රොඒෂියාව, සයිප්‍රසය, ලෙබනන්, ස්පාඤ්ඤය, යේමනය
4. ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් පත් කිරීම
 චීනය, කියුබාව, ලාම්සය, මැසිඩෝනියා සමූහාණ්ඩුව, මෙක්සිකෝව, මොන්ටිනිග්‍රෝ, රුවන්ඩාව
5. වෘත්තීය අධිකරණය විසින් පත් කිරීම
 ප්‍රංශය, ජර්මනිය, ඉතාලිය, ජපානය, පාකුගාලය

3.2 සේවා කාලය

විනිසුරු ධුර කාල සීමාව ද, අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය කෙරෙහි බලපෑමක් කළ හැකි ය. තම රැකියා සුරක්ෂිතතාව නිසා පෞද්ගලික සුබසාධනය හෝ වෘත්තීය ගැන නොසිතා නඩු තීන්දු දීම පෙළඹෙනු ඇත. මෙම කරුණෙහි දී දේශපාලන රැකවරණය පවා පිහිටක් නොවේ. එවිට නැති වන්නේ අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වයයි. ජීවිත කාලය පුරා ම නෛතික ආරක්ෂාව සැලසීම වඩා ශක්තිමත්ම ආරක්ෂාවයි. ආර්ජන්ටිනාවේ සහ එස්තෝනියාවේ එම ක්‍රමය භාවිතා වේ. සම්මත විශ්‍රාම යාමේ වයසක් තිබීමෙන් යළි රැකියා කිරීමේ චුළුමනාකම් ඇති නොවීමෙන් ධුර කාලය තුළ අධිකරණ ස්වාධීනත්වය සාර්ථක විය හැකි ය. දිගු කාලීන සේවා කාලය, ආරම්භක කෙටි කාලීන චුළත් ජීවිත කාලය පුරාම සේවය ඇගයීම වෙනත් විකල්පයන් වනු ඇත.

දීර්ඝ සේවා කාලය නිසා අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය ශක්තිමත් විය හැකි චුළු අධිකරණ වගකීම එයින් දුර්වල විය

හැකි ය. එනම් ආණ්ඩුවේ අංශ වලට සහ ජනතාවට ය. කෙටි සේවා කාල සහ නැවත ගත් කිරීමේ ක්‍රමවේද නිසා පලදායක සේවයක් සැලසීම අවශ්‍යවනු ඇත. සාමාන්‍යයෙන් විධායකයන්, ජනතාවත් තෘප්තිමත් කළ යුතු නිසා ය. ගෝතමාලාවේ ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණය ධුර කාලය අවුරුදු පහකි. අනතුරුව සේවය දික් කිරීමට ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් තීරණය කළ යුතු ය. ජපානයේ ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණ ධුර තීරණය කරන්නේ කැබිනට් මණ්ඩලයයි. ඉන්පසු අවුරුදු දහයකින් මහජන විමර්ශනයට යොමුවේ. අනෙක් විකල්පයක් වන්නේ, ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණ ධුර කාල සීමාව තීරණය කිරීමේදී ඔවුන් නැවත පත් කිරීම හෝ වෙනත් රැකියා දීම වැළැක්වීමය. ජර්මනියේ ව්‍යවස්ථානුකූල අධිකරණයේ විනිසුරු ධුර සම්බන්ධයෙන් මේ ක්‍රමය යෙදේ. නැවත පත් කිරීමක් නැතිව අවුරුදු 12 ක් ඔවුහු සේවය කරති. මෙය ජර්මනියේ ෆෙඩරල් රාජ්‍ය නීතියක් මිස ව්‍යවස්ථාවේ නැත.

3.3 විනිසුරු ධුරයෙන් ඉවත් කිරීම.

විනිසුරු ධුරයෙන් කෙනෙකු ඉවත් කළ යුත්තේ කෙසේද? කුමන හේතු යටතේද? යන ප්‍රශ්නද අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වයට විශේෂයෙන් බලපායි. අපක්ෂපාතී භාවය සහ නීතිය භාවිතයේදී සාධාරණවීම සඳහා විනිසුරු ධුර දරන අයට අත්තනෝමතික ලෙස සේවයෙන් සහ කිරීම හෝ මාරු කිරීම ගැන බියක් ඇති නොවිය යුතු ය. එසේ වුවද විනිසුරුකුගේ හැසිරීම පිළිබඳ ගැටළු වලදී එසේ කිරීමේ සීමිත අවස්ථා ව්‍යවස්ථාවේ සඳහන් වනු ඇත. සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් විනිසුරු ධුරයෙන් ඉවත් කිරීම දේශපාලන බලධාරීන්ට පවරා ඇත. ඇල්බේනියාවේ ව්‍යවස්ථා අනුව ව්‍යවස්ථාදායකයට එම බලය පවරා ඇත. අධිකරණ සේවා කොමිසමේ අනු දැනුම ඇතිව ගැමිබියාවේ ජනාධිපතිට විනිසුරු ධුරයකින් කෙනෙකු ඉවත් කිරීමට තීරණය කළ හැකි ය. එසේම ජාතික මන්ත්‍රී සභාවට විනිසුරු කෙනෙකු හෝ අයහපත් හැසිරීම හෝ නොහැකියාව මත නිසි පරීක්ෂණ ක්‍රියා පටිපාටියකින් පසු එසේ කළ හැකි ය.

මේ සඳහා ක්‍රියා කාරීන් බහුලවීම නිසා තරඟකාරී දේශපාලන බලවේගයන්ට අනිසි ලෙස ඉවත් කිරීම නොහැකිවනු ඇත. ඉන්දියාවේ විනිසුරු ධුරයෙන් කෙනෙකු ඉවත් කිරීමට පාර්ලිමේන්තුව සහ විධායක අංශය යන දෙකම සම්බන්ධ විය යුතු ය. එහෙත් එමගින් දේශපාලන වැරදි භාවිත වැළැක්විය නොහැකි ය. එහෙත් අංශ කීපයක එකඟතාව ඇති වීමට වැරදි භාවිතය අඩු විය යුතුය.

අස් කිරීමේ ක්‍රියාවලියට අධිකරණය සම්බන්ධ වීමෙන් අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය රැකෙන එක් මාර්ගයකි. අධිකරණ සභාවක් හෝ අධිකරණ සේවා කොමිෂම මගින් විනිසුරු පත්වීම් ඇති කිරීම නිසා දේශපාලන හේතු මත ඉවත් කිරීම වළකනු ඇත. එමගින් අධිකරණයේ ස්වාධීනත්වය ආරක්ෂාවන අතර අධිකරණයේ බලය තරවනු ඇත. ස්වීඩනයේ ඉවත් කිරීමක් කළ හැක්කේ අධිකරණ ක්‍රියා මාර්ගයකිනි. ජර්මනියේ නෛතික ආරක්ෂණයන් ව්‍යවස්ථාවෙන් ම සලසා ඇත. ඉවත් කිරීම මාරු කිරීම හෝ අත්හිටුවීම කළ හැකිවන්නේ අධිකරණ තීන්දුවක් මගිනි. ජර්මන් ෆෙඩරල් විනිසුරු කෙනෙකු ඉවත් කිරීමට මූලික නීතිය හෝ ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාව උල්ලංගනය කර තිබිය යුතු ය. ඒ සඳහා ව්‍යවස්ථාදායකය සහ ව්‍යවස්ථානුකූල අධිකරණයේ අනුමැතිය අවශ්‍ය ය.

අත්තනෝමතික ඉවත් කිරීම් වළක්වාලන අනෙක් නෛතික ආරක්ෂණය වන්නේ ස්වාධීන ආයතන වලට අධීක්ෂණ පටිපාටියක් පැවරීමත් ඊට නෛතික මුක්තිය ලබා දීමත් ය. ක්‍රොඒෂියාවේ එවැනි ඉවත් කිරීම් විමර්ශනයට ස්වාධීන මණ්ඩලයකට පවරයි. තම නිල කටයුතු වෙනුවෙන් විනිසුරු ක්‍රියාවෙහි, නිරත වන්නන්ට මුක්තිය ලබා දීමෙන් ස්වාධීන තීන්දු ලබා ගැනීම සිදුවේ. අනික් අතට, එම මුක්තිය ප්‍රතිපාදන අනිසිලෙස යොදා ගැනුණොත් දූෂණය සහ අධිකරණ වගකීම නැතිවීම සිදුවිය හැකිය.

ස්වාධීන අධිකරණයක් ඇති කිරීම උදෙසා ඉහත සඳහන් විධිමත් ප්‍රතිපාදන පමණක් නොව, දේශපාලන නායකත්වය, නීතියේ ආධිපත්‍යය කෙරෙහි කැපවීමද අවශ්‍යය. එනම්, ව්‍යවස්ථානුකූල ප්‍රතිපාදනද , අධිකරණ තීන්දු ද නිසිලෙස පිළිපැදිය යුතු ය. ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශද අධිකරණය දේශපාලන ආරවුල් වලට ඇද නොදැමිය යුතුය.එනම්, අධිකරණයේ මූලික කාර්ය භාරය වූ ආරවුල් විසඳීම සහ නීතිය අර්ථ කථනය කිරීම යන කරුණු වලට බාහිර කාර්ය කෙරෙහි යොමු කිරීම ය.

ස්වාධීන වීමත්, නිසි ලෙස ක්‍රියාත්මක වීමත් සඳහා අධිකරණයට ප්‍රමාණවත් විය හියදම් තිබීම අත්‍යවශ්‍ය කරුණකි. ව්‍යවස්ථාවේ ප්‍රතිපාදන අධිකරණ ස්වාධීනත්වය සහ අපක්ෂපාත භාවය කෙරෙහි සහය වන අතර විධායකය විසින් දූෂණයට එරෙහිව දැඩිව ක්‍රියාකළ යුතු අතර අධිකරණ තීන්දු නොඅඩුව ක්‍රියාත්මක කළ යුතුය. එමගින් අධිකරණය කෙරෙහි තිබෙන මහජන විශ්වාසය තහවුරු කළ යුතු ය. සමහර අධිකරණ ක්‍රියාවන් ගැන ව්‍යවස්ථාව විවෘත භාවය අපේක්ෂා කරයි. එනම්, විවෘත අධිකරණයේ නඩු අසනු ලැබීමේ අයිතිවාසිකම ආරක්ෂා කිරීම උදාහරණයකි. එසේම ව්‍යවස්ථාදායකය සහ පරිපාලන අංශය විවෘතභාවය ආරක්ෂා කළ යුතුය. අධිකරණ ක්‍රියාවලිය සහ විනිසුරු ධුරවලට තෝරා ගැනීම ආදිය සම්බන්ධයෙනි.

4.නෛතික බහුවිධභාවය.

විවිධ නෛතික සාරධර්ම හා ක්‍රම භාවිතය නිසා හේද වූ සමාජයන්හි ව්‍යවස්ථාවලට නෛතික බහුවිධභාවය ඇතුළත් කරනු ඇත. එසේ කිරීමෙන් සමහර කණ්ඩායම් වලට හෝ පළාත් වලට ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාවෙන්ම සමානත්ව පිළිගැනීමක් ඇති කළ හැකිය. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ට නෛතික බහුවිධ භාවය පිළිගැනීම නිසා ආගමික හෝ ආදිවාසී නීති ක්‍රම සමග කොන් කරනු ලැබූ ජන කොටස් බලගැන්වීමට ව්‍යවස්ථාව යොදා ගත හැකිය. එමගින් සාම්ප්‍රදායික හා සංස්කෘතික භාවිතයන්ට නීත්‍යානුකූල

තත්ත්වයක් ලබාදිය හැකිය. විශේෂයෙන්ම පශ්චාත් ගැටුම් පසුබිමක ව්‍යවස්ථාවෙන් විවිධ නීති ක්‍රම පොදු පිළිගැනීමකට යොමු කිරීමෙන් සමාජ අසහනයන් නිසැක ලෙස විසඳිය හැකිය. තෛතික බහුවිධභාවය පිළිගැනීමෙන් විවිධ නීති ක්‍රම අන්තර්ගත වනවා පමණක් නොව විවිධ උසාවි ක්‍රමද පිහිටුවීමෙන් යුක්තිය පසිඳලීමේ ක්‍රමද නිර්මාණය වනු ඇත. එමගින් එම ජන කොටස් වෙත යුක්තිය පසිඳලීම වඩාත් සමීප වනු ඇත. එසේ වුවද මෙම නීතිමය විවිධත්වය නිසා අභියෝගද එල්ලවේ. ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම තුළ විවිධ නීති ක්‍රම සහ සමහරවිට එකිනෙකට පටහැනි නීති භාවිතයන්ට ඉඩ ලැබෙන පරිදි ව්‍යවස්ථාමය සැලැස්මක් ඇති කළ යුතුවනු ඇත. එසේ කිරීමේදී ඒ හැම ක්‍රමයක් තුළම පොදුවේ මූලික අයිතිවාසිකම් ආරක්ෂාවන සැලසුම් යෙදීමට ද සිදුවේ.

මෙම බහුවිධභාවයට වෙනස්වූ ඒකීය වූ නීති ක්‍රමයක් ව්‍යවස්ථා මගින් පිළිගෙන ඇත. එහි ඇත්තේ එකම නීති ක්‍රමයක් පමණි. එවැනි ඒකීය නීති ක්‍රම ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් විසින් හඳුනාගෙන ඇත්තේ විවිධ මාර්ග වලිනි. දැඩි ආගමික මූලධර්ම වලින් සහ අන්තර්ජාතික නීතියෙනි. ව්‍යවස්ථාවලින් එම ඒකාබද්ධ ක්‍රම පිළිගැනෙන්නේ නීතිය අර්ථ කථනය කිරීමටත්, නීතිය භාවිත කිරීමටත්ය.

සිවිල් නීතිය අතිශයින්ම පැවරුණු නීති ක්‍රමයයි. එය මූලික වශයෙන් රඳා පවතින්නේ ලිඛිත සංග්‍රහයන් සහ නීති ප්‍රභවයන් කෙරෙහිය. සිවිල් නීතිය හදාළ විනිසුරෝ ව්‍යවස්ථා නීතිය මෙන්ම සාමාන්‍ය නීතිය නඩු තීන්දු සඳහා භාවිතා කරති. පොදු නීති ක්‍රමය යටතේ තීන්දුවක් දීමේදී ලිඛිත නීතියත්, ව්‍යවස්ථා නීතියත් තෛතික පූර්වාදර්ශ වශයෙන් නඩු තීන්දුද භාවිතා කරති. සාමාන්‍ය කරුණු මත දුන් තීන්දුවක් පහළ උසාවි අනුගමනය කරනු ඇත. පොදු නීති ක්‍රමය යටතේ නීතිය පිළිබඳ නිශ්චිත අර්ථ නඩු තීන්දු ඇසුරෙන් වර්ධනය වේ. මේ අයුරින් කාලය සමග පොදු නීතිය නිසර්ගලෙසම වර්ධනය වේ.

සිරිත් නීති ක්‍රම ලිඛිත නොවන නිසා වර්ධනය වන්නේ සමාජ සාරධර්ම, ඒ විශේෂ ජන කොටසේ සිරිත් විරිත් හා භාවිතයන් සමග ය. ආදිවාසී නීති එක් උදාහරණයකි. ආගමික පොතපත හා භාවිතයන් මත ගොඩ නැගුණු ආගමික නීති තවත් එකකි. ඉතා ප්‍රචලිත ආගමික නීති ක්‍රමය වන්නේ ඡාරියා නීතිය හෙවත් ඉස්ලාම් නීතිය යි. එහි මූලික ප්‍රභවය වන්නේ කුර්ආනය සහ සුන්නා ඉගැන්වීම්ය. සමහර රටවල, ඡරියා නීතිය එකම නීති ක්‍රමය වන අතර වෙනත් බහුවිධ නීති ක්‍රම පවතින තැන්හිද එකට පවතී.

නෛතික බහුවිධ භාවයට අධිකරණයේ වලංගුතාව වර්ධනය කළ හැකිය. ව්‍යවස්ථාවෙන් පිළි නොගැනුනත් තනි රටක බහුවිධ නීති ක්‍රම පැවතිය හැකිය. විශේෂයෙන් ආගමික වශයෙන් හෝ ජනවාර්ගික වෙනස්කම් සහිත ජනතාවන් අතර ය. ඒ නීති ක්‍රම ගැඹුරු මූලයන්ගෙන් හටගෙන ඇති අතර ජනතාවගේ විශ්වාසය දිනාගෙන ඇත. ඒ සමගම පශ්චාත් යටත් විජිත රටවල්වල බහුවිධ නීති ක්‍රම භාවිත වී ඇත. මක්නිසාද යටත් විජිත වාදීන් ඔවුන්ගේ නීති ක්‍රමද එම රටවල් වල පැලපදියම් කළ හෙයිනි. උදා: වාණිජ නීතිය ඒ සමග දේශීය නීති ක්‍රමද පැවතිණ. ඒ අනුව බොහෝ ව්‍යවස්ථා වල නෛතික බහුවිධ භාවය අවධාරණය කොට නැත. එහෙත් අධිකරණයේ බලවත්කම සහ නීත්‍යානුකූලභාවය අනුව දේශපාලන හා ජනතා අපේක්ෂා කෙරෙත් වෙන් නොවේ. අනික් අතට එම හැඟීම ශක්තිමත්වීමට ව්‍යවස්ථානුකූල සහාය නැත්නම් ජනතාව ගරුකරන දෙයක් වුවද නෛතිකව දුර්වලවේ. ඒ අනුව අධිකරණ තීන්දු පවා වලංගු නැතිව යයි. අධිකරණ බලය ශක්තිමත් කළ හැකි වන්නේ නෛතික බහුවිධභාවයටය.

ඉහත සඳහන් වූ පරිදි නෛතික බහුවිධ භාවය, වැදගත් නීතිමය අභියෝග ඇතිකරයි. එයින් එකක් අධිකරණ බලයේ භාවිතයයි. කුමන නඩු කුමන උසාවි විසින් කුමන ජනතාව වෙත විභාග කළ යුතුද යනුයි. සමහර පළාත පදනම් කොට නීති ක්‍රමය යෙදේ. මෙය සිදු වන්නේ බොහෝවිට ගෞරවල් රාජ්‍යයන්හි ය.

එක් එක් ප්‍රදේශවල වෙනස් නීති ක්‍රම භාවිත වන බැවින් අධිකරණ බල ප්‍රදේශ වන්නේද එම විශේෂිත ප්‍රදේශය මිස ෆෙඩරල් මධ්‍ය ආණ්ඩුව නොවේ. තවත් ආකාරයක නෛතික බහුවිධභාවයක් වන්නේ විශේෂ ජන කොටස් සම්බන්ධයෙන් බොහෝ නීති ක්‍රම භාවිත වීමය. එය කලාපීය ස්වභාවය අනුව යෙදිය හැකි වුවද හැම විටම එසේ නොවේ. සමහර ආදිවාසීන්ට ව්‍යවස්ථාවෙන් පවරා ඇති ස්වපාලනය අයිතිවාසිකම යටතේ ඔවුන්ගේ නීති ක්‍රම එම විශේෂ කලාපය තුළ බොහෝ පුද්ගලයන් වෙනුවෙන් යෙදිය හැකිය. සමහර ව්‍යවස්ථා අනුව යම් ආගමික නීතියක් අනුව ආරවුල් විසඳීම එම ආගමේ ජනතාවට පැවරේ. ඉන්දියාව උදාහරණයකි. සමහර පළාත්වල නීති ක්‍රමයට ඒ පළාතේ සමහර ආරවුල් විසඳීම සීමා කොට ඇත. උදා: ආගමික නීති හා උසාවිය මගින් පවුල් නීති කටයුතු විසඳනු ලැබේ.

4.1 නෛතික බහුවිධභාවය සහ ව්‍යවස්ථාමය ගැටුම්.

වෙනස් නීති ක්‍රම භාවිතවන අවස්ථාවන් හෝ අදාළ ජන කොටස ව්‍යවස්ථාවෙන් පැහැදිලිව දැක්වුවද ගැටුම් හට ගනී. ව්‍යවස්ථාවේ බලගන්වා ඇති මූලික අයිතිවාසිකම් සහ එම ව්‍යවස්ථාවෙන් පිළිගෙන ඇති නීති ක්‍රම අතර ගැටුම් ඇතිවන්නේ නම් කුමක් බලයේ පැවතිය යුතුද? තීරණය කුමන ආකාරයේ විය යුතුද යනු ව්‍යවස්ථා සම්පාදකයන් විසින් තීරණය කළ යුතුය. විවේචකයන් පෙන්වා දෙන්නේ නෛතික බහුවිධභාවය නිසා පහසුවෙන් පීඩාවට පත්විය හැකි අයගේ අයිතිවාසිකම් වලට තර්ජනයක් විය හැකි බවය. ස්ත්‍රීන්ට එසේ විය හැකිය. සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් සහ අන්තර්ජාතික සම්මුති වලින් තහවුරු කර ඇති සමානත්ව නීති ස්ත්‍රීන් කෙරෙහි නිසිලෙස ක්‍රියාත්මක නොවන බවය. සමාජ හා පවුල් නීති සම්බන්ධයෙන්ද යම් දුෂ්කරතා මතුවිය හැකිය. ස්ත්‍රීන්ට දක්වන වෙනස්කම් ගැන ප්‍රශ්න මතු කර ඇති සංවිධාන අතර ස්ත්‍රීන්ට එරෙහි වෙනස්කම් තුරන් කිරීම සම්බන්ධ අන්තර් ජාතික කමිටුවද වෙයි. ව්‍යවස්ථා වලින්ද ව්‍යවස්ථා සම්පාදකයන් මගින්ද දක්වා ඇතත් ප්‍රශ්නය නොවිසඳේ.

බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් ව්‍යවස්ථාවේ අධිශ්‍රේෂ්ඨත්වය පිළිගෙන ඇත. ඒ මෙසේය, පිළිගත් නීති ක්‍රම හා ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදන අතර පරස්පරතාවයක් වුවහොත් ව්‍යවස්ථා නීතිය බලාත්මක වේ, යනුවෙන් ප්‍රකාශ කිරීමෙනි. මෙම ප්‍රවේශය අන්තර් ජාතික නීතියෙන්ද පිළිගෙන ඇත. නිදසුනක් ලෙස මොසැම්බික් ව්‍යවස්ථාවෙන් නෛතික බහුවිධ භාවය පිළිගන්නේ, මූලික ප්‍රතිපත්ති හා සාරධර්ම වලට පටහැනි නොවන තාක් දුරට පමණි. මෙම අනුපිළිවෙල පිළිගනිමින් තවත් ප්‍රතිපාදනයකින් උසාවි සහ වෙනත් මණ්ඩල සබඳතාවක් ඇති කරනුයේ යම් වුවමනාකම් පිරිමැසීමටත් ආරවුල් විසඳීමටත් ය. එනම් නීතියක් පැනවීමෙන් ජාතික උසාවි මගින් ආගමික උසාවියක තීන්දුවක් විමර්ශනය කළ හැකිය.

කොලොම්බියා ව්‍යවස්ථාමය අධිකරණය මගින් අධිශ්‍රේෂ්ඨ මූලධර්මය දැඩි ලෙස කප්පාදු කොට ඇත. 1991 කොලොම්බියා ව්‍යවස්ථාවෙන් ආදිවාසී ජන කොටස් වලට ස්වපාලන අයිතිවාසිකම් තම භූමි සීමාව තුළ භාවිත කළ හැකිය. නඩු තීන්දු ගණනාවකදීම මෙම ස්වපාලන අයිතිවාසිකම ව්‍යවස්ථාවෙන් පිළිගැනුණු පුද්ගල අයිතිවාසිකම් සමබර කොට ඇත. එක් නඩුවකදී (1996 ගොන්සාලේස් ඒ, අසෙම්බ්ලියා) මූලික අයිතිවාසිකම් වල අධිශ්‍රේෂ්ඨභාවය පිළිගැනුණු නමුත්, ආදිවාසී නීතිය යටපත් කිරීමද සීමා කරන ලදී. එහිදී උසාවිය කරුණු දෙකක් සැලකීය. වඩා උසස් ව්‍යවස්ථානුකූල සහතිකයක් ආරක්ෂා කිරීමට විය යුතුය. එසේම සීමා කිරීම ඉතා අඩු එකක් විය යුතුය. එසේම උසාවිය මෙසේද පැවසීය. උසස්තම ව්‍යවස්ථා සහතිකයන් වන්නේ ජීවිතයට ඇති අයිතිවාසිකම, වධ හිංසා වලින් නිදහස වහල්කමට එරෙහි තහනම යන කරුණුය.

මෙහි අතින් පැත්ත නම් සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් ව්‍යතිරේක වශයෙන් පිළිගන්නේ, ව්‍යවස්ථාවේ අධිශ්‍රේෂ්ඨත්වය නොව නීතියෙන් නියම කර ඇති ප්‍රදේශයන්හි පූර්ණ ස්වපාලනය නීති ක්‍රමයන්ය. මෙම ක්‍රමයෙන් ඉතා නිශ්චිත ජාතික හා

අධිකරණ බලතල බෙදා හැරීමක් සිදුවේ. මෙම ව්‍යතිරේක මගින් ව්‍යාජවශයෙන් සමහර නීති බැහැර කිරීමක් සිදුවේ. බොහෝවිට පවුල් නීතියයි.

එය වෙනස්කොට සැලසීම පිළිබඳ ව්‍යවස්ථා නීතිය බැහැර කිරීමක්වේ. 1993 ලියෝතෝ ව්‍යවස්ථාවේ උදාහරණයක් ඇත. 18(4) බී ව්‍යවස්ථාවෙන්, ජාතිය, වර්ණය, ලිංගිකත්වය, භාෂාව, ආගම, දේශපාලන, හෝ වෙනත් මතයක් ජාතික හෝ සමාජ ප්‍රභවය, දේපළ, උපත, හෝ තරාතිරම යන කරුණු හෝ ඉන් එකක් මත වෙනස්කොට සැලකිය නොහැකි බව පැවසේ. එහෙත් මෙම ව්‍යවස්ථාවෙන් විවාහය, දික්කසාදය, මරණය, මරණයෙන් පසු දේපළ බෙදා දීම ආදී කරුණු ගැන පිහිටක් නැත. එය පුද්ගල නීතියට සම්බන්ධවේ. බොට්ස්වානා, ගැම්බියා යන රටවල ද ඊට සමාන තත්ත්වයක් පවතී.

පවුල් නීති, අන්තිම කැමති පත්‍ර හා දේපළ සම්බන්ධ නීති ක්ෂේත්‍ර සම්බන්ධ ව්‍යවස්ථාමය ආරක්ෂාවන් ව්‍යතිරේක වගන්ති වලින් වැළැක්වේ. එවිට එක් මාර්ගයකින් තහනම් කරුණු වෙනස් කොට සැලකීම තවත් මාර්ගයකින් තහනම් ක්‍රියාත්මකවේ. මේ හේතුව නිසා, අන්තර් ජාතික මානව අයිතිවාසිකම් සම්මුතිවල අවශ්‍යතාවන්ට පටහැනිව ව්‍යතිරේක ක්‍රියාත්මක වන බවට විවේචන එල්ලවේ. විශේෂයෙන් ස්ත්‍රීන්ට එරෙහි සකලාකාර වෙනස්කොට සැලකීම තුරන් කිරීම පිළිබඳ සම්මුතියට පටහැනිය. ඕනෑම නීති ක්‍රමයකට සමානත්වය පිළිබඳ මූලධර්මයට වඩා ඒකාධිකාරයක් පවතින බව එයින් අදහස් නොවේ. තවද නෛතික බහුවිධ භාවය සහ තවත් ව්‍යවස්ථානුකූල පුළුල් සංකල්පයක් වූ බහු සංස්කෘතිභාවයට එරෙහිව සමානත්ව ආරක්ෂා කිරීම ක්‍රියාත්මක නොවන බවද පිළිගත යුතුය. අධිකරණ සැලසුම් සහ ව්‍යවස්ථාමය විකල්පයන්ගේ ප්‍රතිඵල ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් රටක ඓතිහාසික සමාජ හා දේශපාලන පසුබිම ගැන පරිස්සමින් සිතා බැලිය යුතුය.